

Dr. Sági Zoltán

Csoportban – közösségben

A születés pillanatától kezdve egész életünkön át egyik csoportból a másikba lépünk, egyik közösséget a másikkal váltjuk fel. Az elsődleges közösség a család, amit az óvoda, majd az iskola követ, miközben szinte megszámlálhatatlan csoportban mozgunk, például önképzőkör, tánccsoport, különböző szakkörök, baráti társaság, párkapcsolat és még sokáig lehetne sorolni. Az iskolát követően megint csak különböző közösségek következnek, csoportok, mint amilyen a munkahely, katonai szolgálat, az élettársi közösségek, társadalmi tevékenységek területei, például politikai pártok, vallási közösségek, szurkolók csoportja, nyugdíjasok közössége...., és valóban szinte nem is látható át azoknak a csoportoknak a száma, amelyekben akarva-akaratlanul, tudatosan vagy nem tudatosan zajlik mindennapi életünk.

Vannak csoportok, amelyekben kifejezetten jól érezzük magunkat, másokban viszont nem, közösségek, ahol a legnagyobb igyekezetünk ellenére sem fogadnak el bennünket, vagy éppen olyanok, amelyekben egyik napról a másikra úgy érezzük, hogy második otthonunk. Mik azok a történések, amelyek ilyen vagy olyan „szerepkört” osztanak ránk egy közösségben, hogyan járulunk mindehhez hozzá mi, személyesen – tudatosan, vagy nem tudatosan - mint az illető csoport tagja? Mert alaptétel az - belátjuk-e ezt vagy sem -, hogy minden velünk való történésben mindig mi is benne vagyunk, annak alakítója, formálója vagyunk, hozzájárulunk az események, számunkra (is) kedvező vagy akár kedvezőtlen alakulásához.

Az idegen érkezése

Az emberi történelemben rengeteg példát találhatunk arra vonatkozóan, hogy az idegen - az új tag - érkezését a közösség veszélyként éli meg. Antropológiai kutatások gyakran szólnak arról, hogy az emberi közösségek korábbi, primitívebb, törzsi szintjén az idegeneket rabul ejtették és feláldozták, mert bennük látták megtestesülni a rossz szellemeket, vagy éppen tabuként élték meg őket.

Az emberi egyedfejlődés során bizonyos mértékben megismétlődnek ezek a viselkedésminták, aminek eredménye például az, hogy a nyolcadik hónap táján minden csecsemő félni kezd az ismeretlentől, ami a második életév tájékán éri el tetőpontját. A későbbi években aztán az idegen iránt az érzelmek egész arzenálja jelenik meg, amely a kifejezett ellenségesség-érzéstől a szívélyes elfogadásig terjed, az egyén korábban szerzett tapasztalataitól, és természetesen a fennálló kultúrától függően.

Az új tag megjelenését a közösség nehezen tolerálja. Nyugtalanító érzés tölti el a csoportot, mert fél az eddigi egyensúly elvesztésétől, attól, hogy az idegen felborítja a már kialakult összetartó erőt, lerombolja az eddig működő szerepeket, kialakult státuszokat. Ezt a szituációt a közösségnek fel kell dolgoznia: az új tagot, az idegent vagy asszimilálja, elfogadja, vagy pedig kiközösíti, kilöki magából. A befogadás egyrészt a közösségben, csoportban uralkodó állapottól, másrészt viszont attól függ, hogy a jövevény elfogadja-e a már meglévő szabályokat, elvárásokat. Amennyiben ezeket nem tudja elfogadni, és azoknak megfelelően alkalmazkodni, a közösség - érettségi állapotától, tűrőképességétől függően - előbb-utóbb kizárja soraiból, mert csak így tudja megszüntetni saját veszélyeztetettség érzését.

Azt jelenti ez a mindennapi életben, hogy mindig van esély arra, hogy fennmaradjunk, ha közösségben gondolkodunk, azaz ha a szociális mozgásterünk központjában a közösség áll.

A bűnbakképzés

Az idegen, az új tag érkezése után - de ettől függetlenül is, a csoportérés bizonyos szakában - nem egyszer elindul egy olyan folyamat a közösségen belül, amely negatív következményekkel járhat egyes tagokra nézve.

A bűnbak, az áldozati bárány képzése minden kultúrában nyomon követhető, mint olyan jelenség, amelynek segítségével csoportok vagy tömegek mágikus szertartásokkal áldozati bárányok bemutatásával igyekeztek megszabadulni saját rossz érzéseiktől, a rossz szellemtől. Az újabb kori történelemben, a második világháborúban ilyen áldozati bárányok voltak a zsidók, de az elmúlt balkáni háborúban ugyancsak egy réteg, egy csoport – a vajdasági magyar közösség (is) - szerepelt áldozati bárányként. A nagyobb és kisebb közösség között fennálló viszonyrendszerben egyáltalán nem ritka az, hogy a nagyobb közösség a kisebbet kiáltja ki bűnösnek saját sikertelensége, tehetetlensége miatt.

Egy csoporton belül az áldozati bárány, vagy bűnbak képzése, a közösségben megjelenő lelkiismeret furdalás, büntudat eredménye. Ettől a büntudattól igyekeznek szabadulni a csoport, amikor áldozati bárányt „keres”. A bűnbakba tudja ugyanis belevetíteni rossz érzéseit, azaz így próbálja tisztára mosni lelkiismeretét.

Az áldozati bárány kiválasztását a közösség sajátosságai és a bűnbak-jelölt tulajdonságai határozzák meg. A bűnbakkeresés rendszerint azért indul be, mert a csoport fél megtámadni azt a személyt, akire a rossz érzések ténylegesen irányulnak. Másfelől az ilyen közösség nehezen, vagy egyáltalán nem tudja saját agresszív érzéseit, büntudatát kifejezni. Ilyenkor indul el ezeknek a közösségi érzéseknek az áthárítása olyan csoporttagra, aki valamilyen hasonlóságot mutat, azaz hajlamos ezeket az érzéseket magába fogadni, „hajlandó” az áldozati bárány szerepét elvállalni.

Olyan egyének tehát a közösségen, vagy csoporton belül, akiknek nagy az ellenállásuk saját agresszív érzéseikkel szemben, vagy nem tudnak meghitt, közeli kapcsolatokat kialakítani, hajlamosak arra, hogy ezeket az elfojtott érzéseket az arra alkalmas „befogadóba” vetítsék bele, aki ezt valamilyen nem tudatos igény miatt be is fogadják.

A bűnbak kiválasztása rendszerint valamilyen jellegzetesség alapján történik: különbség, hasonlóság, vallási hovatartozás, társadalmi rang, nem, kor stb. Mindenesetre olyan helyzetben, amikor kifejezetté válik a közösség büntetési szükséglete, amely egybeesik egy tagjának önbüntetési igényével.

De kiből lesz bűnbak, áldozati bárány? Olyan személyből, azaz csoporttagból, aki belső adottsága folytán kifejezi, és egyúttal magának megtartja mindazt, amit a többiek feladnak, nem képesek kifejezni, azaz nem képesek vállalni. Ennek következtében az áldozati bárány énje összeroskad a közösség nyomása alatt

Ez a viselkedésséma a korai gyerekkorból ismétlődik: a fejlődés korai éveiben, amikor a gyerek ellenállni próbált szüleinek, személyisége belerokkant, mert nem volt elég erős vagy, mert a szülők voltak túl szigorúak. Ezért gyűlöli a szüleit, ami viszont büntudatot ébreszt benne, ez pedig egy kifejezettebb önbüntetési igényt. Ez az igény elégül ki, amikor valaki „vállalja” az áldozati bárány szerepét.

Mindezek ismeretében hasznos fölmérni, hogyan járulunk hozzá ahhoz, hogy időnként bűnbakká válunk, anélkül, hogy az összefüggéseket azonnal látnánk.

Mit üzen a hallgatás

Hasznos, ha mindig szem előtt tartjuk, hogy a szavak mellett akarva-akaratlanul „testbeszédünkkel” is mindig üzenünk. Sőt, a legegyszerűbbnek tűnő hallgatással is mindig „mondunk” valamit. Egy közösségen belül pedig a hallgatásnak sokszorosan nagyobb jelentése van.

Mindenekelőtt hasznos tudni, hogy a hallgatás is kommunikáció. Az első megközelítésre tán szokatlannak tűnő megállapítás sokkal többet takar, mint hinnénk. Ha csak a legegyszerűbb élethelyzetekre gondolunk máris jól látható a hallgatás kommunikációs értéke, üzenete.

Megjelenünk egy addig számunkra ismeretlen csoportban, közösségben, az első reakció érkezésünkre legtöbbször, hogy az addig beszédes társaság elhallgat. Ez a hallgatás magában hordja a meglepettség a veszélyeztettség érzését, hangulatát. Az új tag veszélyezteti a közösség eddigi egyensúlyát - mint ahogyan azt már korábban is megfogalmaztuk. A közösség úgy érzi, hogy nagyon óvatossá kell lenni, éberrel figyelni az új tagot.

Ebben a hallgatásban az újonnan érkezett egyén hatalmas feszültséget érez, olyannyira, hogy legtöbbször valóságos kényszert érez arra, hogy bármit is, de mindenképpen mondjon, beszéljen valamit. Ez a szorongásból eredő verbális kommunikáció - amely témájában szinte törvényszerűen eltér a közösség addigi témájától - nem a szituációnak megfelelő, ami tovább növeli a csoport negatív érzéseit, haragját, dühét stb. Ha ilyenkor az új tagban nincs elég kitartás, türelem (hogy hagyja, hogy a közösség megismerje őt), nagyon gyakran szinte azonnal áldozati bárányává válhat: a csoport saját szeparációs félelmeit és szorongásait azonnal megpróbálja beléje vetíteni.

Új tagként érkezve egy közösségbe - amely már működőképes állapotban van, kialakult szabályai vannak - hasznos kívánni, tájékozódni, hogy annak legyen ideje megszabadulni tudatalatti félelmeitől.

Más esetekben a hallgatás a csoportvezető, az osztályvezető, a főnök iránti viszonyulást jelzi. Ez is mindennapi jelenség: például megjelenik a főnök és siri csönd lesz. Ez a hallgatás legtöbbször a tekintélyszemély iránti ellenállást jelzi, amely az elutasítást, az el nem fogadást, a félelmet stb. tartalmazza. A csoport hallgatással védekezik. Nagyon kellemetlen csendek ezek, mind a vezető, mind a csoport számára. A jó vezető „meghallja” ezt az üzenetet, ami a korrekció erejével tud hatni magatartására, vezetési stílusára. A rossz vezető viszont „süket” az ilyen üzentekre, és veszélyeztetettséget, fenyegetettséget érezve ebből a hallgatásból, még inkább agresszívvé, sőt, paranoiddá válik, az esetleges hibákért egyedüli bűnbaknak kikiáltva beosztottját. Ami persze tovább mélyíti a szakadékot a közösség és a vezető között.

A hallgatás azonban nem mindig negatív, kellemetlen tartalmú. Amikor a közösség tagjai felismerik egymás különbözőségét és azonosságát, amikor már úgymond nyugodtak lehetnek, azaz több-kevesebb biztonsággal kiszámíthatóvá válnak számukra egymás reakciói, akkor a csend a kellemes közösségi együttélés állapotát jelenti. A belátás állapotát, hogy a közösség együttműködéséhez annak minden tagja hozzájárult saját részével, elismerve mások másságát, és mások által elismertetve.

Idegen érzésekkel azonosulva

A közösségi történések eddig megismert sajátosságai mellett könnyen felfigyelhetünk egy olyan jelenségre, amely teljesen észrevétlenül keríthet bennünket hatalmába. Egyáltalán nem ritkán előforduló kommunikációs megnyilvánulási formáról van szó: a belénk vetített érzésekkel hamarosan mi is azonosulunk.

A leghétköznapibb és mégis a leggyakoribb előfordulási helye a kisközösségben - a családban - lejátszódó élethelyzet: a családfő feldúltan dühöngve érkezik haza, az addig békés légkör másodperceken belül felborul, és a család többi tagja is ugyanolyan feldúltnak és dühöngővé válik, mint a hazaérkező.

Mi ennek a jelenségnek a háttere? A negatív érzésekkel, tartalmakkal feltöltődött személyiségszerkezet igyekszik ezektől a nem kívánt tartalmaktól szabadulni. Ezek a tartalmak ugyanis a személyiség számára elviselhetetlen feszültséggel, szorongással, félelemmel, sikertelenség élménnyel, dühvel, haraggal, bosszúvágygal, tehetetlenségérzéssel - és még sorolhatnánk a negatív érzések sokaságát - járnak, amelyek meghaladják a személyiség tűrőképességének határait. A személyiség vagy szétesik, vagy megszabadul ezektől a tartalmaktól. A nagy intenzitású érzelmeket nem lehet elfojtani, ez a védekező mechanizmus (az elfojtás) ilyenkor nem működik.

Nos, ettől a nagyon erős feszültségtől igyekszünk szabadulni, mégpedig nem tudatosan a kisebb ellenállást jelző utakat választva. Olyan helyekre ugyanis, ahol ugyanolyan erősségű érzelmek, negatív tartalmak vannak jelen, nem lehetséges ennek a „szennynek a kiürítése”. Ehhez megfelelő befogadó közeg, „konténer” kell, amely alkalmas arra, hogy a „kiürített” pszichés tartalmat befogadás után „meg is őrzi”. Ezt a megőrző képességet pedig azzal jelzi vissza a befogadó, hogy maga is azonosul - identifikálódik - a beléje vetített - projektált - tartalommal.

A fenti példánál maradva tehát, az történik, hogy a hazaérkező kivetített negatív érzéseivel azonosulnak az otthonlevők. A hazaérkező pedig kétszeresen is „megkönnyebbül”: egyrészt megszabadul a feszültséget fenntartó érzéseitől, másrészt pedig „megnyugszik”, mert azok a részei, amelyektől megvált, nem vesztek el, éppen ellenkezőleg „megőrzik” őket.

A projektív identifikáció esetén „fertőző” formájában tehát egyfajta védekező mechanizmus. „Fertőző” voltánál fogva azonban nagyon gyakran esnek áldozatul ártatlan kívülállók. Fontos azonban hangsúlyozni azt is, hogy ez a kívülállók ártatlansága valójában csak látszólagos, hiszen jól ismert jelenség, amint már többször is utaltunk rá, hogy minden kommunikáció kétszemélyes, azaz ahhoz, hogy a velünk kapcsolatos történések hogy alakulnak, ahhoz mindig mi is hozzájárulunk. Ahhoz, hogy „konténerek” legyünk mi is hozzájárulunk, legtöbbször anélkül, hogy az tudatos lenne.

Hasznos felismerni a belénk vetített idegen érzéseket és megfelelő helyen tartani őket, nem pedig azonosulni velük. Egyrészt, hogy ne homályosítsák el tisztánlátásunkat, másrészt meg azért, hogy ne essünk áldozatul „téves csatatéren”

Amikor a múlt irányít a mában - az áttétel

A közösség, amelyben emberként tudjuk érezni magunkat, segít megtalálni belső harmóniánkat. Ami alapja annak, hogy emberként érezhessük magunkat. Állandó kölcsönhatás ez az egyén és a közösség között. Mint amilyen kölcsönhatás van múltunk és jelenünk meg jövőnk között is.

A múltban megélt élményanyag, érzelem a bennünk lévő kényszeres ismétlés folytán állandóan az újramegélés irányába törekszik. A fejlődésünk korábbi szakaszában valamely külső tárgykapcsolatban szerzett érzéseinket az itt-és-most-ban kivetítjük a jelenlévő személyekre, tárgyakra. A közösség valamely tagja így jelentheti számunkra, például a lelkiismeretünket, vagy éppen valamely jelentős tekintélyszemélyt - az apánkat, anyánkat, testvérünket, első tanítónkat, első szerelmünket, és még sokáig lehetne sorolni.

Mindez talán akkor válik legjobban láthatóvá, ha arra gondolunk, hogy egy-egy találkozás alkalmával, vagy folyamatosan egy közösségben egyes embereket szimpatikusaknak élünk meg, másokat nem. Egyes tekintélyszemélyek az itt-és-most-ban könnyen elfogadhatóvá válnak számunkra, más vezető beosztásúakat viszont látni sem bírunk.

Minden, számunkra jelentős ember egyben tekintélyszemély is a számunkra, a tekintélyszemélyhez való viszonyulásunkat az itt-és-most-ban viszont az elsődleges tekintélyszemélyhez való viszonyulásunk határozza meg. Nagyon gyakran a főnök-beosztott viszonyban mutatkozik ez meg. A főnökben az apánkat, az első tanítónkat, stb. éljük meg újra, és azokat a viselkedésmintáinkat ismételjük meg vele szemben, amit a múltból hoztunk magunkkal. Ezek a viselkedésminták pedig nagyon sok feldolgozatlan konfliktus elemeit tartalmazhatják, amelyek eredménye a főnökkel való folyamatos konfliktusunk, illetve a konfliktussal történő kommunikációnk, mert beléje vetítjük, átvisszük rá az apánkkal kapcsolatos feldolgozatlan konfliktusainkat.

Ez azt jelenti voltaképpen, hogy mindaddig, amíg fel nem dolgozódik bennünk ez az áttétel, a múltunk irányítja jelenünket.

A közösségben, amelyben élünk és dolgozunk, annak sok tagjával kerülünk kapcsolatba, az áttétel minden egyes kommunikációban megjelenik. Ez az áttétel lehet negatív, vagy pozitív. Az előbbit a fenti példában láthatjuk, és persze minden olyan esetben erről van szó, amikor valaki nem szimpatikus számunkra. Ilyen negatív áttétel eredményezheti azt is, hogy esetenként valaki nem fogadja el a gyógyítást orvosától, vagy egy politikusnak nem fogadják el politikai programját. De negatív áttétel eredménye lehet egy népszerűség szintjén a többség és a kisebbség közötti meg nem értés, egymás kölcsönös nem elfogadása is.

A pozitív áttétel eredményessé, gazdagabbá tesz, erősíti az önbizalmat, realissá teszi az önértékelést. Sok negatív áttételt alakíthatunk pozitívvá, ha felismerjük jelenlétét, ha dolgozunk azon, hogy ne a múlt irányítson a mában.

Az ismétlés kényszere

Az áttétel tehát olyan jelenség, amely folyamatosan működik bennünk, amikor valamilyen kommunikációban vagyunk más emberekkel, közösséggel. Ezekben a reagálásainkban, viszonyulásainkban, kisebb-nagyobb mértékben mindig megtalálhatók a kényszeres ismétlés elemei.

Olyan adottsága ez a személyiségszerkezetnek, amely folyamatosan arra törekszik, hogy amit valamikor átélt azt újra és újra átélje. Az egyén nem tud visszaemlékezni a múltbeli eredeti történésekre, azok érzelmi töltetére, de az itt-és-most-ban kényszerűen megismétli azokat.

Említettük már, hogy egy közösségben a vezetőben, a főnökben stb. az elsődleges tekintélyszeméllyel a múltban lejátszódott kapcsolat-mintánk ismétlődik meg. A feldolgozatlan konfliktusaink, az elsődleges tekintélyszemély iránti érzéseink ismétlődnek meg, aminek következményeként olyan ellentmondásos lesz a kapcsolatunk a főnökünkkel, mint például a szüleinkkel volt. Vagy éppenséggel beosztottunk iránti negatív érzéseinkben ismétlődnek meg fiatalabb testvérünk iránt meglévő feldolgozatlan konfliktusaink - és mindennek nem is vagyunk tudatában. A kényszerítés erejével „újrajátsszuk” a korábban bevésődött mintákat.

Ilyen kényszeres ismétlés játszódik le a párválasztásban is. Legjobban talán abban az élethelyzetben látszik ez legjobban, amikor az alkoholistá apá mintájára, az ilyen családban felnőtt lány, olyan élettársat választ magának, aki szintén alkoholista - vagy azzá válik később az együttélésben. Vagy éppenséggel a fiú olyan feleséget érez magához valónak, aki olyan karakterjegyekkel rendelkezik, amilyeneket az édesanyjával kapcsolatban élt meg.

Az ismétlés kényszere alakítja ki és tartósítja az előítéleteket is. Mélyen tudatalatti részekről lévén szó, az előítéleteket a legnehezebb változtatni, megszüntetni. „Nem tudjuk”, hogy miért, az illető ember, vagy közösség negatív fényben tűnik fel bennünk, és reflexszerűen elítéljük, megvetjük. Anélkül, hogy megpróbálnánk kitérni a bevésődött

ismétlési kényszer elől, megpróbálnánk objektíven megvilágítani az illető szituációt. Az előítéletek meghamisítják a valóságot, a közösség tagjait görbe tükörben láttatják és számtalan emberi tragédiának okozói - a történelemben megszámlálhatatlan erre a példa: háborúk, rombolások, gyűlölködések forrásai.

Az ismétlés kényszere bennünk van, emberi kapcsolatainkban újra és újra megismételjük múltbeli magunkat. Újra és újra arra törekszünk, hogy a régi „biztos” formában reagáljunk, még hogy ha ez az itt-és-most-ban a lehető legrosszabb választás is. Mert a biztonságra és állandóságra való igényünk ezt diktálja: inkább legyen egy biztos rossz ma, mint egy bizonytalanak tűnő jó, holnap. Az egyszer bejáródott reflexek nehezen hunynak ki, nehezen változtathatók.

De változtathatók! Tudjunk a bennünk lévő ismétlési kényszerről, mert akkor fel tudjuk ismerni, és el tudjuk kerülni csapdáját.

Visszaesés - a regresszió

Bármilyen közösségbe lépünk is be először, törekvésünk - ami sohasem tudatos - a „régibiztos” formában való reagálás. Az ismeretlen terepen óvatossá válunk, a bizonyosság hiányában szorongóvá, és viselkedéskészletünk egy korábbi szintre esik vissza. Ez, az érettség korábbi szintjére való visszaesés a továbbiakban meghatározza a közösségben való létezésünket.

A regresszió tehát a védekezés egyik formája: védekezünk az ismeretlen ellen, amellyel úgy érezzük, nem tudjuk felvenni a harcot. Váratlan élethelyzet, amelyekre nem volt lehetőségünk felkészülni, egy korábbi szintű viselkedésmintát hív elő, amely természeténél fogva alkalmatlan az aktuális konfliktus megoldására.

A közösség, a csoport, azt várja el tőlünk, hogy a közösségi szabályoknak megfeleljünk, a közösségi történések közepette ott legyünk és aktívan cselekedjünk. Ha ugyanis az elvárásoknak eleget tudunk tenni, a csoport sajátjának fogad el bennünket, és eleget fog tenni a mi elvárásainknak is. Ebben benne van az, hogy „legyél olyan, mint a közösség”, mert akkor jó vagy. A visszajelzés, hogy „jó vagyok” a legalapvetőbb igényünk minden időben és térben. A „nem felelek meg a közösség elvárásainak” érzése - tudatos az vagy sem - folyamatos motiváció, hogy fejlesszem, gazdagítsam magam. Folyamatosan másokhoz mérem magam, mint ahogyan mások is mérik magukat hozzám. Ez a gazdagodás az, ami a közösség-én relációban folyamatosan működik. Ehhez mindenképpen kellek én, hiszen hiányom esetén nincs esélyem a gazdagodásra. Jelen viszont csak akkor tudok lenni, ha nem vonulok vissza a szituációból, nem esek vissza - nem regrediálódok - egy alacsonyabb szintre.

A regresszió állapotában az egyén a közösséget megbízható, mindenható objektumként éli meg. Olyannak, ami képes arra, hogy őt vezesse, irányítsa, és gondoskodjon a jólétéről. A regresszió függőségi állapotba jutást jelent. Egy folyamatos függőségi igényt, amelyben benne van annak minden kínja és veszélye is. Nem reális ugyanis az elvárás, hogy az általunk mindenhatónak megélt személy, vagy éppen egy másik közösség, folyamatosan a mi jólétünkért tevékenykedjen, anélkül, hogy mi ebben részt vennénk. Éppen az ellenkezője történik, hiszen ha nem jelezzük létezésünket, akkor a közösség azt úgy érzékeli, hogy nem is létezőnk, tehát nem is kell tennie semmit értünk (mi sem teszünk érte). Ebből aztán már nem nehéz látni, hogy a regresszió állapotában lévő személyiség, az elvárásával ellentétben nem kap, hanem éppenséggel veszít a függőségi állapotban. Amelybe a regresszió sodorta.

A regressziót és a belőle eredő függőségi igényt hasznos minél előbb felismerni, mert megjelenésétől teljességgel sohasem vagyunk védettek. Ugyanakkor védekező eszköz is, amelyre néha szükség van, hogy elkerülhessük teljes szétesésünket és megsemmisülésünket.

* MEGJEGYZÉS:

Az itt közölt írás a Vajdasági Magyar Tankönyv Tanács szervezésében megjelent tanári kézikönyvből származik, melynek címe: *A kötődés hálói – Közösségben létezve.*

Szerző: Dr. med. Sági Zoltán, neuropszichiáter, pszichoterapeuta, csoportanalitikus.

Ez a kiadvány a magyarországi Nemzeti Kulturális Alap támogatásával jelent meg Újvidéken 2015-ben az Árgus kiadásában.

A kiadvány szerkesztője Muhi Béla.